

Lietuvos Respublikos Seimo

*Iškilmingas minėjimas,
skirtas Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui*

2018 m. vasario 15 d.

Stenograma

E. leidinį parengė

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS
DOKUMENTŲ DEPARTAMENTO STENOGRAMŲ SKYRIUS

Elektroninis leidinys leidžiamas nuo 2016 m. lapkričio 14 d.

TURINYS

*Iškilmingas minėjimas,
skirtas Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui*

2018 m. vasario 15 d.

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko Viktoro Pranckiečio kalba	5
Istoriko, profesoriaus, habilituoto humanitarinių mokslų daktaro, ambasadoriaus Alfonso Eidinto pranešimas „Vasario 16-osios Akto atsiradimo ištakos“	6
Istoriko, humanitarinių mokslų daktaro, ambasadoriaus Vytauto Žalio pranešimas „Lietuvos valstybės atkūrimo tarptautiniai aspektai“	9
Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba	13
Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarės, Signatarų klubo prezidentės Birutės Valionytės kalba	14
Lietuvos Respublikos Seimo narės Rūtos Miliūtės kalba	15
Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio deklaracijos priėmimas	16
PAVARDŽIŲ RODYKLĖ	17

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

IŠKILMINGO MINĖJIMO, SKIRTO LIETUVOS VALSTYBĖS ATKŪRIMO 100-MEČIUI, STENOGRAMA

2018 m. vasario 15 d.

*Pirmininkauja Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkas V. PRANCKIETIS
ir Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo prezidentė B. VALIONYTĖ*

PIRMININKAS. Švenčiame Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį. Iškilmingam minėjimui su manimi kartu pirmininkauja Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo prezidentė Birutė Valionytė. *(Plojimai)*

Skelbiu iškilmingo minėjimo pradžią. Kviečiu sugiedoti Lietuvos valstybės himną.

Giedamas Lietuvos valstybės himnas

R. BAGDZEVIČIUS. „Nutarimas. Lietuvos Taryba savo posėdyje vasario 16 d. 1918 m. vienu balsu nutarė kreiptis: į Rusijos, Vokietijos ir kitų valstybių vyriausybės šiuo pareiškimu:

Lietuvos Taryba, kaip vienintelė lietuvių tautos atstovybė, remdamos pripažintą tautų apsisprendimo teisę ir lietuvių Vilniaus konferencijos nutarimu rugsėjo mėn. 18–23 d. 1917 metais, skelbia atstatanti nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje ir tą valstybę atskirianti nuo visų valstybinių ryšių, kurie jau yra buvę su kitomis tautomis.

Drauge Lietuvos Taryba pareiškia, kad Lietuvos valstybės pamatus ir jos santykius su kitomis valstybėmis privalo galutinai nustatyti kiek galima greičiau sušauktas steigiamasis Seimas, demokratiniu būdu visų jos gyventojų išrinktas.

Lietuvos Taryba, pranešdama apie tai vyriausybėms, prašo pripažinti nepriklausomą Lietuvos valstybę.“

Už nutarimą, nuo to laiko vadintą Lietuvos Nepriklausomybės Aktu, 12 val. 30 min. balsuoja visi 20 Lietuvos Tarybos narių ir abėcėlės tvarka jį pasirašo: daktaras Jonas Basanavičius, Saliamonas Banaitis, Mykolas Biržiška, Kazimieras Bizauskas, Pranas Dovydaitis, Steponas Kairys, Petras Klimas, Donatas Malinauskas, Vladas Mironas, Stanislovas Narutavičius, Alfonsas Petrulis, Antanas Smetona, Jonas Smilgevičius, Justinas Staugaitis, Aleksandras Stulginskis, Jurgis Šaulys, Steponas Šaulys, Jokūbas Šernas, Jonas Vailokaitis, Jonas Vileišis. *(Plojimai)*

PIRMININKĖ. Didžiai gerbiami iškilmingo minėjimo dalyviai, esame čia – Lietuvos Respublikos Seimo Kovo 11-osios Akto salėje, ir prie televizorių ekranų, ir prie radijo imtuvų. Dabar mes esame visi kartu. O su mumis yra svečių iš Estijos, Latvijos, Lenkijos, Ukrainos, Baltarusijos ir diplomatinis korpusas. Lietuvių tauta, kurios protėviai sukūrė aisčių civilizaciją ir įspūdingą Gintaro kelią, vėliau galingą valstybę – Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę, kuri sujungė aisčių civilizacijos žemes nuo Baltijos iki Juodosios jūros, kurią 1795 metais prarado, o 1918 m. vasario 16 d. susitelkusi atkūrė Lietuvos Respubliką, išlikusią mūsų Tautos atmintyje, suteikė drąsos ir pasiryžimo Lietuvos Respublikos Aukščiausiąjai Tarybai sugrąžinti Lietuvą į pasaulio žemėlapi. Esame Tauta, išsaugojusi savo gimtąją kalbą – vieną archajiškiausių kalbų pasaulyje, šiandien seniausią iš visų gyvų indoeuropiečių kalbų. Šiandien švenčiame Lietuvos valstybės atkūrimo jubiliejų.

Maloniai kviečiu tarti žodį Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininką Viktorą Pranckietį. *(Plojimai)*

Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininko Viktoro Pranckiečio kalba

V. PRANCKIETIS. Gerbiamieji Lietuvos ir pasaulio žmonės!

Visi mes esame lygūs Lietuvos atkūrimo šimtmečio akivaizdoje, šiandien visi liudijame Lietuvos laisvę.

Kiekvienas žmogus kuria nedidelį individualumo pasaulį, neatsiejamai sujungiantį į bendruomenę.

Bendruomenė. Kokia ji šiandien? Kokia ji buvo ši šimtmetį? Lietuvių tauta visada kūrė ir gynė savo tapatumą bei apie jį kalbėjo, o sukūrusi valstybę puoselėjo jos nepriklausomybę. Vien už nepriklausomybės kovas „Vyčio“ ordinu apdovanoti penkiolikos tautybių atstovai.

Šimtas metų. Tai nedidelis skaičius tautai, ką tik žengusiai per savo istorijos tūkstantmetį. Daug įvykių ir asmenybių kūrė Lietuvą: tai kunigaikščių ir bevardžių piliečių žygdarbiai, sujungimai ir padalijimai, okupacijos ir sukilimai, knygnešių takai numinti ir laisvės šauklių apdainuoti darbai.

Nepriklausomybės Aktą pasirašė tik dvidešimt Lietuvos Tarybos narių, tačiau ištisai tai buvo visos tautos troškimas ir lūkestis turėti savo šalį su sostine Vilniuje. Ir nuo tada atsakomybė už laisvą šalį priklauso kiekvienam laisvam piliečiui. Laisvam nuo vergiško mąstymo, nuo diktatūros, nuo primestos valdžios.

Istoriją kuriame kiekvienas. Diskusijos, kurios verda namuose, studentų susibūrimuose, mamų ir tėvų forumuose ir kitose pilietiškumo akcijose, virsta rezultatais ir sprendimais.

Tikrieji Lietuvos laimėjimai – Lietuvos žmonių pergalės.

Galime didžiuotis tarpukario pasiekimais ir nuopelnais per tuos trumpus dvidešimt dvejus metus, kai savo valstybę pirmą kartą vadinome Lietuvos Respublika, kai kilo pirmieji ANBO lėktuvai, kai kūrėsi modernūs miestai, kilo pažangūs kaimai. Didžiuodamiesi savo tauta, grožėkimės tarpukario menu, džiaukimės sporto laimėjimais, skaitykime literatūros šedevrus. Didžiuokimės ne tik istorija, bet ir dabartimi.

Mes ne tik kalbame laisvai, puoselėjame tradicijas ir kultūrą, bet esame matomi ir girdimi tarptautinėje erdvėje. Už tai esame dėkingi draugiškoms šalims ir tarptautinėms organizacijoms.

Tegul skamba Lietuvos balsas per visą pasaulį!

O mes Tėvynei pažadėkime, kad mūsų vaikai augs mūsų žemėje.

Sveikinu visus su Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiu! (*Plojimai*)

PIRMININKĖ. Ačiū Seimo Pirmininkui už žodį.

Lietuvos Respublikos Prezidentas Antanas Smetona iškilmingame Seimo posėdyje 1938 m. vasario 16 d. kalbėjo: „Vasario 16-osios žygis – ne tik rimtai apgalvotas, bet ir drąsus – juk niekas negali atspėti ateities. Carinė Rusija buvo pakrikusi, bet galėjo atsigauti ir jei būtų atsigavusi, nebūtų dovanojusi tarybinės revoliucijos. Už ją būtų turėjusi atsakyti lietuvių tauta. Taryba vis dėlto ryžosi. Nujautimas jai sakė, kad dabar arba niekuomet. Pasirašyti Lietuvos nepriklausomybės skelbimą gal ir nesunku buvo, bet jam pasiruošti tikrai nelengva.“

Pranešimą „Vasario 16-osios Akto atsiradimo ištakos“ skaitys istorikas, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras, ambasadorius Alfonsas Eidintas. Prašau. (*Plojimai*)

**Istoriko, profesoriaus, habilituoto humanitarinių mokslų daktaro,
ambasatoriaus Alfonso Eidinto pranešimas „Vasario 16-osios Akto atsiradimo ištakos“**

A. EIDINTAS. Gerbiamas Seimo Pirmininke, Prezidente, Ministre Pirmininke, Vyriausybės nariai, Kovo 11-osios Akto signatarai ir visi visi garbingi čia esantys ir už šios salės esantys žmonės! Pastaraisiais mėnesiais Nepriklausomybės paskelbimo šimtmečio proga apmąstome savo kelią į valstybės atkūrimą. Žinoma, svarbu atsiminti tuos, kurie prieš šimtą metų tai įvykdė. Ta sunki, kartais beviltiškoje padėtyje pasiekta pergalė primena dar kartą, kad laisvės laimėjimą turime itin branginti, semtis stiprybės iš praeities.

Valstybės atkūrimą dažnai matome tik kaip Lietuvos Tarybos veiklą, kaip poterių mokomės jos nutarimus, stebėdamiesi, kaip 20 žmonių, 20 lyderių grupė, Vokietijos okupacinio režimo faktiškai uždaryta Vilniaus trikampyje tarp Šventojo Jurgio, Aušros Vartų gatvių ir Didžiosios g. 30, kur buvo svarbiausi lietuvių taškai, sutelkė lietuvių mases ir atkūrė valstybę.

Žinoma, lietuvių tautinis sąjūdis, atgavęs spaudą nuo 1904 metų iki Vokietijos okupacijos padėjo labai tvirtus pagrindus savarankiškumui, nes inteligentija per spaudą, per draugijas pasie-

kė valstietiją. Valstiečių kultūrą imta laikyti „tautinės kultūros“ stuburu, tačiau karas atnešė daug nelaimių. Drauge jis išjudino visą lietuvių tautą – kas bus su mumis, kas bus po karo?

O karo metu tarp Rusijos ir Vokietijos imperijų, lietuvių žemėms patekus į kovų verpetą, fronto linija, Vokietijai puolant, pereina per Lietuvą. Į Vilnių suplūsta pabėgėliai, padegėliai, tremiamieji į Rusijos gilumą žmonės. Taip atsiranda 1914 metais Lietuvių draugija nukentėjusiems nuo karo šelpti. Jos pirmininkas – Dūmos narys Martynas Yčas, pavaduotojas – Antanas Smetona daug padaro, kad tuos žmones kaip nors išmaitintų, aprengtų, padėtų jiems. Vokietijos kariuomenei priartėjus prie Vilniaus, Martynas Yčas su dideliu būriu aktyvistų išvyksta į Rusiją, į Peterburgą, Lietuvoje vadovauti lieka Antanas Smetona. Viskas uždaryta – nei laikraščių, nei informacijos. Nieko!

Noriu atkreipti dėmesį į tokią įdomią žvalgybą. 1915 metų spalio mėnesį, kai Vilniaus lietuviai nori sužinoti, kas yra ten – kitose apskrityse (leidimų neduoda važinėti), kas darosi karo nusiaubtose srityse, ir pasiunčia tris žvalgus: Feliksą Bugailiškį – į Žemaitiją, Praną Dovydaitį – į Suvalkijos šiaurę, o Petrą Klimą – į Suvalkijos pietus. Jie randa nusiaubtą Lietuvą, sudegintus miestelius ir kaimus, ūkius ir įvestą griežtą vokiečių žandarų ir karinę kontrolę. Visas ūkis paimtas vokiečių kariuomenei išlaikyti. Lietuvių organizacijos merdi, žmonių mažai. Trys žvalgai randa tik kunigus, su kuriais užmezga tinklą, ant kunigų galvų – visi žmonių rūpesčiai. Tai Lietuvą klojantis kunigų tinklas iš visų organizacijų. Antras tinklas, iš senovės apklojęs, yra dvarai, o juose senlietuviai – daugiausia lenkakalbiai dvarininkai, kurie linksta į tautinę Lenkiją. Ir trečiasis tinklas – žydų bendruomenės miesteliuose, arba štetluose, sumenkusios ir nuskurdintos. Kaip tuos tris tinklus sumegzti į vieną tamprumą?

Po ilgų diskusijų Vilniuje lietuviai nusistatė: „Lietuvą tveriant – lietuviai tresprenžia, o ne mažumos.“ Mažumos bus pakviestos. Ir visos kitos išsivaduojančios tautos ėmė remtis tautine demokratija, tačiau tautinėms mažumoms lietuviai pripažino visišką *liuosybę* ir teisę vartoti savo kalbą, turėti kultūros ir savivaldos autonomiją, bet valstybės kalba turi būti lietuvių. Todėl Taryba savo gretas 1918 metų pabaigoje papildys ir baltarusių, ir žydų politikais, pritars teisinei dvarų apsaugai. Lietuva turėjo tapti pagal lietuvių planus karalyste. Tai buvo nutarta Lozanoje 1917 m. lapkričio 2 d. antroje lietuvių konferencijoje, kurioje dalyvavo penki Tarybos nariai. 1917 m. gruodžio 8 d. Vilniuje Lietuvos Tarybos posėdyje vėl svarstytas santvarkos klausimas. Nutarta – Lietuva turi būti konstitucinė monarchija. Taigi dauguma, iš 20 narių – 14, už Lietuvos karalystę. Aišku, karalius turės išmokti kalbėti lietuviškai, jeigu bus pakviestas iš kitur.

Tai politinis sprendimas. Tada manyta, kad karalystė lengviau galės gauti pripažinimą ir išsilaikyti tarp kitų monarchijų.

Tuo tarpu masinis judėjimas paremti valstybės atkūrimą pradėtas ugdyti Rusijoje, kur jau prieš karą gyveno 70 tūkstančių lietuvių, o frontui judant apie 200 tūkstančių lietuvių iškeliavo į Rusiją arba buvo ištremti. Tai tremtiniai ir pabėgėliai, taip pat nemažai Lietuvos žydų ir lenkų. Gavus lėšų pabėgėliams šelpti, lietuviai imti ruošti tautiniam atgimimui ir valstybės atkūrimui. Šelpimo draugijos pareigūnai lankė Rusijos miestus, kur tik gyveno lietuviai, organizavo jų globą, maitinimą, skatino burtis į bendruomenes, ugdė ryšį su Lietuva, telkė materialinę pagalbą, skiepijo norą grįžti į tėvynę. Net nutautę atvirto lietuviais, žavėdamiesi kitų lietuvių solidarumu ir gerumu. Lietuvių komitetas įkūrė 250 skyrių Rusijoje, tiek pat mokyklų, tris lietuvių gimnazijas vien Voroneže, neskaitant kitų miestų, rėmė lietuvius studentus Rusijos universitetuose, leido laikraščius ir taip toliau. Ta parama apėmė 100 tūkstančių žmonių. Rusijoje apgalvotai ruošti kadrai būsimai valstybei. Tai buvo projektas. Lietuvių karininkai Rusijoje ir Ukrainoje pradėjo sudarinėti lietuvių karinius dalinius.

Antra masinė pagalba nepriklausomybei atėjo iš Amerikos. Greitai susiorganizavę Amerikos lietuviai, kurių ten buvo apie 300 tūkstančių jau, daugybė jų organizacijų įsteigė savo politinių jėgų centrus, katalikų, tautininkų ir socialistų finansinius fondus ir telkė lėšas nukentėjusiems šelpti bei politinei lietuvių veiklai. Amerikos lietuviai Šveicarijoje, Stokholme ir Vašingtone išlaikė Lietuvių informacijos biurus, kurie intensyviai kėlė Lietuvos klausimą. Netgi karo metais lietuviai sugebėjo pasitarti, iš įvairių valstybių lietuviai, taip pat ir iš Lietuvos, keturiose konferencijose

Lozanoje ir dviejose Švedijoje. Apsvarstę visą savo taktiką susirado draugų ir Švedijoje, ir Vokietijoje, Reichstage. Katalikų centro frakcija, socialdemokratai rėmė Lietuvos klausimą, tačiau svarbiausias klausimas buvo Lietuvos balsas, ką sako Lietuva.

Nei Rusija, netgi žlugus monarchijai 1917 metų pradžioje, nei Amerika, nei Antantės šalys Lietuvai nieko nežadėjo, o lenkai matė Lietuvą kaip Lenkijos dalį. Vokietija, tuo metu ėmusi planuoti priklausomas valstybes, nenorėjo taip brutaliai aneksuoti. Reikėjo vadovautis labai populiariu tautų apsisprendimo principu, tad gauti ir vietinių žmonių balsą. Todėl Vokietija leido Lietuvoje 1917 metų rugsėjo mėnesį įvykti jau čia minėtai konferencijai, kuri išsirinko 20 žmonių Tarybą. Ir nutarė lietuviai eiti rizikingu keliu, bet kelti Lietuvos klausimą: Lietuva eis į sąjungą, pažada, su Vokietija, jeigu ši sutiks dar prieš Taikos konferenciją paskelbti Lietuvos valstybę ir Taikos konferencijoje, kurios visi laukė, ginti Lietuvos reikalus.

Lietuvos Taryba turėjo tą daryti. 1917 m. gruodžio 11 d. ji priėmė rezoliuciją, kurią padiktavo vokiečiai, paskelbė nepriklausomybę, tačiau 2 straipsnyje teigė, kad valstybei tvarkyti ir jos interesams ginti taikos derybose Lietuvos Taryba prašo Vokietijos valstybės apsaugos ir pagalbos, pasisako už amžiną tvirtą ryšį, sąjungą. Ta sąjunga turi būti įgyvendinta keturiomis konvencijomis: karine, susisiekimu, muitų bei monetinės sistemos. Tokios buvo Lietuvos pripažinimo sąlygos.

Tačiau Vokietija, susirūpinusi derybomis su sovietų Rusija, delsė Lietuvos pripažinimą. Kilo nusivylimas ir pasipiktinimas, kad pripažinimo nėra, Taryba skilo. Iš jos išėjo keturi svarbūs nariai – Steponas Kairys, Stanislovas Narutavičius ir Jonas Vileišis, kitą dieną – Mykolas Biržiška. Tai buvo protestas. Kadangi Lietuvos pripažinimo ir toliau nėra, dabar ir Tarybos dauguma palinksta į susitarimą. Prasideda derybos ir pagaliau susitarta.

Taigi šiandien, lygiai prieš 100 metų, vasario 15 dieną, 11 val. 30 min. į Didžiosios g. 30 pastatą... Perskaitomas keturių išstojusių raštas, kad jie sutinka balsuoti bendrai už naują nepriklausomybės formulę. Tarybos pirmininkas Antanas Smetona, kaip sutarta, atsistatydina, pirmininko pareigas ima eiti daktaras Jonas Basanavičius. Nutarta rytojaus dieną į posėdį pakviesti visus Tarybos narius. Kadangi rytoj bus šeštadienis, tai, pasak Aleksandro Stulginskio, sutartas Nepriklausomybės tekstas paruošiamas rytojui pasirašyti.

Tad rytoj, lygiai prieš 100 metų, vasario 16 dieną, ūkanotą, bjaurią dieną, drebiant sniegui, pereinančiam į lietų, tame pačiame name visi 20 Tarybos narių, pirmininkaujant daktarui Jonui Basanavičiui, kuris perskaito pranešimą, pasirašo jau skaitytą Vasario 16-osios Aktą. Vasario 16 dienos nutarimas prieštaravo Vokietijos valiai ir okupacinė valdžia blokavo šios žinios paskelbimą, todėl dvikalbiai dokumentai skubiai pristatyti okupacinės valdžios atstovams Vilniuje ir Kaune ir slapta išsiųsti į Berlyną Katalikų centro deputatams, kurie paskelbia Reichstage ir dviejuose Vokietijos laikraščiuose.

Nutarime nebuvo nė žodžio apie gruodžio mėnesio rezoliuciją, kaip ir apie bet kokią Lietuvos prisijungimą prie Vokietijos. Štai dėl ko Vasario 16-osios Nepriklausomybę nuo visų šalių skelbiantis, pačioje Lietuvos Taryboje gimęs nutarimas tapo Nepriklausomybės pamatu ir laisvės simboliu, nes aiškiai ir nedviprasmiškai nusakė esminį tikslą, kur Taryba veda Lietuvą. Jis tapo lietuvių tautos siekiu. Jis tapo vėliava, iškelta dėl tolesnio veikimo. Ateina ir masinis valstybės kūrimo palaikymas.

1918 m. kovo 3 d., netrukus, Vokietijai ir Sovietų Rusijai sudarius taikos sutartį, atsiranda galimybė lietuvių pabėgėliams grįžti į Lietuvą. Nuo balandžio mėnesio perėję repatriacijos komisiją, gavę dokumentus, įveikę karantinus, parbilda traukiniais iš Rusijos namo 200 tūkstančių lietuvių: karininkų, administratorių, geležinkelininkų, paštininkų, valdininkų, kunigų, kalbininkų ir mokytojų, studentų ir gimnazistų, darbininkų, grįžta žydai – jų bankininkai ir amatininkai, – visi kaip niekad reikalingi atstatyti sugriautą kraštą. Tai buvo apgalvota kampanija, tai masių santalka įgyvendinti Nepriklausomybę.

Žinoma, Vasario 16 dienos Akto, nutarimo vokiečių valdžia neleido vykdyti. Prireikė kompromisų pasakyti, kad Taryba neprieštarauja gruodžio 11 dienos nutarimui, kad jis nėra jokių kitų nutarimų panaikintas, ir tik tokiomis sąlygomis Vokietija pripažįsta Lietuvą kovo 23 dieną.

Okupaciniam režimui nešvelnėjat, 1918 m. liepos 11 d., norėdama kaip nors išjudinti Lietuvos valdžios gavimą, nes jokios srities neatidavė okupacinė administracija Tarybai, Taryba nu-

sprendė karaliumi kviesti hercogą Vilhelmą fon Urachą (54 metų), antrąjį Viurtembergo kunigaikštį, kavalerijos generolą, kataliką, demokratišką pažiūrų žmogų, ir jis davė raštišką sutikimą. Tačiau Vokietijos valdžia ir vokiečių monarcho nepripažino, kaip ir nepripažino jo išrinkimo. Tai gi, monarchija liko pakabinta ore iki 1918 metų lapkričio mėnesio.

Nepaisant visų Tarybos kartais nepopuliarių sprendimų, lietuviai toliau vyksta į savo išsvajotąją tėvynę, visi svajoja grįžti. Tai – ne tik svajonių išsipildymas, savirealizacijos galimybė, tai atgauta tėvynė, namų saugumas ir šiluma, susitikimas su artimaisiais ir geresnio gyvenimo galimybė. Visus juos vienija tautinis solidarumas ir patriotinis išdidumas.

Netrukus atvyks į pagalbą tūkstančiai Amerikos lietuvių, jų misijos, verslininkai, šalpa ir surinktos aukos. Žmonės pirsks žemę Lietuvoje. Mintis, kad drauge su laisvėjančiais Lietuvos gyventojais visi išsibarstę lietuviai gali priklausyti tautinei valstybei, buvo revoliucinė. Vokietijai pralaimėjus karą, sudarius Lietuvos Vyriausybę, 1919 m. vasario 16 d. iškilmingai pažymimos pirmosios Vasario 16-osios Akto metinės Kaune ir kituose miestuose, visose Lietuvos bažnyčiose. Tai tampa tradicija, tai tampa tautos ir valstybės švente. O atsilaukiant nepriklausomybės kovose Kaune, laikinojoje sostinėje, 1920 m. gegužės 15 d. susirenka Steigiamasis Seimas, kuris paskelbia: Lietuvos Steigiamasis Seimas, reikšdamas Lietuvos žmonių valią, proklamuoja esant atstatytą nepriklausomą Lietuvos valstybę kaip demokratinę respubliką su etnologinėmis sienomis ir laisvą nuo visų valstybinių ryšių, kurie yra buvę su kitomis valstybėmis.

Karą laimėjusi ir pokario tvarką Europoje nustačiusi Santarvė Lietuvos nepriklausomybę pripažino tik 1922 m. gruodžio 20 d. Buvo sunkus metas, Lietuva vos išsilaikė, todėl gerbiame ir didžiuojamės ne tik savo lyderiais, bet ir visais to meto Lietuvos žmonėmis, kurie nepaprastai sudėtingomis sąlygomis, sutelkę emigracijos ir karo išblaškytą tautą, susivieniję dėl vieno bendro tikslo, atkūrė Lietuvą kaip suverenią, lietuviškai kalbančią valstybę, ir Nepriklausomybės stebuklas įvyko. Ačiū. (*Plojimai*)

PIRMININKAS. Dėkojame profesoriui A. Eidintui. Lietuvai pareiškus apie nepriklausomą, demokratinius pagrindais atkurtą Lietuvos valstybę, reikėjo, kad ją pripažintų pasaulis.

Pranešimą „Lietuvos valstybės atkūrimo tarptautiniai aspektai“ skaitys istorikas, humanitarinių mokslų daktaras, ambasadorius Vytautas Žalys. (*Plojimai*)

Istoriko, humanitarinių mokslų daktaro, ambasadoriaus Vytauto Žalio pranešimas „Lietuvos valstybės atkūrimo tarptautiniai aspektai“

V. ŽALYS. Didžiai gerbiamas Respublikos Prezidente, Seimo Pirmininke, Ministrė Pirmininke, Kovo 11-osios Akto signatarai, Seimo, Vyriausybės nariai, ponios ir ponai, profesorius A. Eidintas aptarė Lietuvos valstybės atkūrimo viziją, kelius tai vizijai įgyvendinti, aš daugiau kalbėsiu apie Lietuvos valstybės atkūrimo tarptautinį kontekstą, apie tuos kelius, kuriais lietuvių politikai bandė grąžinti Lietuvą į Europos žemėlapi, pristatysiu veiksnius, kurie vienaip ar kitaip darė įtaką Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimui.

Pradžiai keletas momentų, apibūdinančių Lietuvos būklę Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje, leidžiančių mums palyginti ją su kitų Rytų ir Vidurio Europos tautų, siekusių valstybės atkūrimo arba jos sukūrimo, padėtimi.

Pirma. Vykstant Pirmajam pasauliniam karui Antantės valstybės buvo pasiekusios principinę susitarimą dėl Lenkijos valstybės atkūrimo; toks tikslas minimas ir Jungtinių Valstijų prezidento Vudro Vilsono keturiolikos punktų taikos programoje. Prancūzija, Britanija ir Jungtinės Valstijos pripažino Paryžiuje veikiančią Lenkijos laikinąją vyriausybę. Net Rusija mėgino palenkti Lenkiją į savo pusę, siūlydama jai autonomiją, o Vokietija ir Austrija dar 1916 metais paskelbė Lenkiją nepriklausoma valstybe. Kiek nepriklausomybės vokiečiai ar austrai realiai buvo pasiruošę suteikti Lenkijai ne tiek svarbu, svarbu yra tai, kad Lenkijos klausimas jau tuo metu buvo įtvirtintas Europinės politikos dienotvarkėje.

Antra. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo klausimas į tarptautinę areną išėjo tik 1917 metų pabaigoje ir tik siaurame, labai specifiniame Rusijos ir Vokietijos santykių, tiksliau, jų derybų

Lietuvos Brastose kontekste. Į didžiųjų Vakarų Europos valstybių politinę dienotvarkę, net ir po Vokietijos kapituliacijos (1918 m. lapkritis), Lietuvos valstybės atkūrimo klausimas nebuvo įtrauktas. Iškalbingas momentas – kai įtakinga ir labai aktyvi JAV lietuvių bendruomenė pabandė priminti prezidentui Vudruui Vilsonui jo paties deklaruotą laisvo tautų apsisprendimo principą, paaiškėjo, kad JAV prezidentas, sužavėjęs pasaulį kalbomis apie Taikos ir teisingumo erą, šį principą buvo linkęs taikyti tik Lenkijai ir dar Suomijai. Lenkai neabejotinai buvo nusipelnę pagarbos Antantės akyse, tačiau Lenkijos kaimynų akyse atsikuriančios Lenkijos ambicijos kėlė nerimą. Pavyzdžiui, Lietuvoje tuo metu Lenkija traktuota kaip veiksnys, keliantis kone didžiausią grėsmę lietuvių tautos pastangoms atkurti valstybę.

Tuo metu kai Lenkijos politikai žaidė didžiojoje Europos šachmatų lentoje, Lietuvos Taryba, kaip vaizdžiai pasakė profesorius A. Eidintas, buvo uždaryta kelių Vilniaus gatvių trikampyje. Iki pat 1918 metų pabaigos vokiečiai Tarybą traktavo tik kaip patariamąjį okupacinės valdžios organą, neturėjusį realios valdžios krašte. Pasinaudodamos tokia padėtimi, jėgos, priešiškos lietuvių politinėms aspiracijoms, netruko prilipinti Lietuvos Tarybai „Vokietijos kūdikio“ etiketę, kuri labai kenkė Lietuvos įvaizdžiui Antantės šalyse. Beje, atsikratyti tokios etiketės buvo labai nelengva, nors antroje 1918 metų pusėje ta kryptimi ir buvo dedamos labai energingos pastangos.

Pagaliau, trečia. Nepalankus lietuvių politinėms aspiracijoms buvo ir „nedalomos Rusijos“ veiksnys: Pirmajame pasauliniame kare Rusija, šiaip ar taip, buvo Antantės sąjungininkė. Po bolševikinio perversmo Rusijoje kilusį chaosą Antantės valstybės kurį laiką buvo linkusios laikyti tik laikinu reiškiniu. Ir nors Antantės valstybių pozicija Rusijos atžvilgiu toli gražu nebuvo tapati, nė viena iš šitų valstybių nepageidavo per anksti susidaryti sau problemų tuo atveju, jei prieš bolševikus kovojusios jėgos Rusijoje būtų įveikusios savo priešininkus.

Rusijos veiksnys, žinoma, buvo svarbus ir Lenkijai – atsikuriančiai Lenkijos valstybei, tačiau jis nebuvo Lenkijai lemiamas. Kitaip sakant, jis buvo pajėgus paveikti, bet sustabdyti Lenkijos valstybės atkūrimo proceso jis negalėjo. Lietuvos atveju viskas buvo kur kas sudėtingiau.

Trumpai tariant, Lietuvos padėties Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje negalima lyginti su kitų Vidurio Europos tautų, siekusių atkurti valstybingumą, pavyzdžiui, Antantės numylėtinės Čekoslovakijos arba savo didybės valandos laukiančios Lenkijos, padėtimi. Jei vis dėlto lygintume Lietuvos padėtį, verčiau lygintume su savo valstybingumą tuo metu tik kūrusių Latvijos ir Estijos padėtimi. Tačiau ir čia neapsieita be siurprizų – netrukus paaiškėjo, kad valstybingumo tradicijos, kuriomis taip didžiavosi Lietuvos politikai, nesuteikė Lietuvai jokio pranašumo jos šiaurinių kaimynų atžvilgiu. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės palikimas naujomis aplinkybėmis ne lengvino, o net komplikavo valstybės atkūrimo darbą.

Keletas pastabų apie lietuvių politinę taktiką pradinio Lietuvos valstybės atkūrimo laikotarpiu.

Profesorius A. Eidintas jau minėjo gruodžio 11 dienos nutarimą. Čia tik norėčiau atkreipti dėmesį į keletą momentų. Gruodžio 11 dienos nutarimą pasirašė visi Tarybos nariai. Dar rašalui ant šio nutarimo teksto nenudžiūvus, Taryba skilo. Tarybos prezidiumas (tai Antanas Smetona, Jurgis Šaulys ir Jokūbas Šernas) ir toliau buvo pasirengę eiti valstybės atkūrimo keliu, nužymėtu gruodžio 11 dienos akte. Kita nemaža Tarybos dalis ėmė kalbėti apie klaidą ir net išdavystę. Būta net ir labai radikalių pareiškimų. Viena iš trijų brolių Antano Vileišio žmona Emilija siūlė gruodžio 11 dienos nutarimą pasirašiusius sušaudyti. Kitaip sakant, ji siūlė sušaudyti savo vyro brolių Joną Vileišį... Suprantama, tai buvo tik emocijų proveržis, tačiau tai ir tuometinių nuotaukų atspindys, kaip dalies visuomenės buvo žiūrima į gruodžio 11 dienos aktą. Tada kyla klausimas: ar Tarybos nariai, dėdami savo parašus po gruodžio 11 dienos nutarimu, nesuprato, ką daro, ir, ne mažiau svarbus klausimas, kokiais motyvais vadovaudamasis Antanas Smetona gynė šį nutarimą?

Vėl verta prisiminti. Karo pabaigoje Lietuvos valstybės atkūrimo klausimo nė viena valstybė, išskyrus Vokietiją, kelti neketino. Dėl Vokietijos planų Lietuvos atžvilgiu jokių iliuzijų neturėta, priešingai, retas kuris Lietuvos politikas, taip pat ir Antanas Smetona, nesuprato, kad norint kabinti medų iš vieno indo su Vokietija, reikia turėti labai ilgą šaukštą. Pagaliau ir patys vokiečiai gana atvirai dėstė savo požiūrį į Lietuvą. Pavyzdžiui, Vasario 16 dienos išvakarėse į Berlyną atvykusiems prelatui Konstantinui Olšauskui ir Žemaičių vyskupui Pranciškui Karevičiui generolas

Ėrichas fon Liudendorfas lakoniškai paaiškino: pirma, Vokietija privalo turėti saugias sienas ir patikimus kaimynus; antra, Lietuvos nepriklausomybė galima tik tuo atveju, jei šis darinys bus būtina susijęs su Vokietija ir Vokietijos apsauga.

Generolas Ėrichas fon Liudendorfas buvo įsitikinęs, kad sąjunga su Vokietija turėjo atitikti ir lietuvių interesus, antraip, jo nuomone, lietuvių laukia nepavydėtina perspektyva (cituoju): „Pati savaime negyvybinga Lietuva būtų negrįžtamai sulenkinta.“

Nepaisant tokių atviravimų, buvo akivaizdu – Nepriklausomybę pasiekti bus galima tik vienu ar kitu susitarimu su Vokietija, neretai einant ir pavojingu kompromisų keliu. Lietuvių politikams beliko šarvuotis kantrybe, pasikliauti savo instinktais, laukti palankios jų politiniams siekiams įgyvendinti konjunktūros ir, atėjus tinkamam laikui, rizikuoti.

Beje, net jei Tarybai 1917 metų pabaigoje ar 1918 metais koku nors stebuklingu būdu būtų pavykę atkurti valstybę, Taryba nebūtų turėjusi jokių galimybių apginti etnografinės Lietuvos teritorijos, etnografinės Lietuvos, nekalbant apie platesnę teritoriją. O pretendentų į tą teritoriją būta pakankamai.

Taigi, gruodžio 11 dienos nutarimas turėjo savo logiką – neturint nei resursų, nei karinės jėgos, iki bus išlieti ir sutvirtinti valstybės pamatai, Lietuvos interesams ginti gana plačioje teritorijoje, kurioje planuota atkurti valstybę, tikėtasi pasinaudoti Vokietijos resursais ir apsauga. Be Vokietijos, daugiau pretendentų tokiam vaidmeniui paprasčiausiai neturėta.

Taip galvojo ne tik Antanas Smetona ir jo šalininkai. Pozityvą, nors ir su tam tikrais rezervais, tokio scenarijaus matė ir tie lietuvių politikai, kurie tuo metu Nepriklausomybės akciją skleidė už Lietuvos, okupuotos Lietuvos, ribų, pavyzdžiui, daktaras Jonas Šliūpas. Jis laikėsi nuomonės, kad kokie nors mažiau ar daugiau artimi santykiai su Vokietija buvo labai reikalingi Lietuvai, norint, kaip jis sakė, išsisukti iš bolševikų. Nors Jonas Šliūpas dūrė pirštu į bolševikus, neabejotina, kad artimi santykiai su Vokietija galėjo padėti Lietuvai apskritai išsivaduoti iš Rusijos imperijos glėbio.

Atsiskyrimas nuo buvusio siuzereno – Rusijos pats savaime turėjo milžinišką reikšmę tiek krašto viduje, tiek ir už jo ribų. Juozas Gabrys-Paršaitis tuo metu aktyviai veikė Šveicarijoje, jis informavo Antantės ir neutralias valstybes apie gruodžio 11 dienos nutarimą, akcentavo būtent atsiskyrimo nuo Rusijos momentą.

Pagaliau apsaugą, kurią Vokietija žadėjo Lietuvos valstybei, buvo galima traktuoti kaip išpėjimą ir kitiems potencialiems pretendentams į teritoriją, kurioje lietuviai planavo kurti savo valstybę.

Taigi gruodžio 11 dienos nutarimas yra nepaprastai sudėtingų aplinkybių, kuriomis vyko Lietuvos valstybės atkūrimo procesas, išdava. Kad ir labai rizikingas, vis dėlto tai buvo pirmas realus žingsnis į Nepriklausomybę, liudijantis apie to meto Lietuvos politikų gebėjimą manevruoti, priimti rizikingus, nepopuliarius, bet būtinus sprendimus. Tai buvo tik pirmas žingsnis, kitus žingsnius planuota priimti atsižvelgiant į tolimesnius Vokietijos veiksmus. Vokiečiams neskubant perduoti krašto valdymo svertų į Tarybos rankas, Taryba žengė dar vieną, šį kartą patį svarbiausią žingsnį Nepriklausomybės link – paskelbė Vasario 16-osios Aktą. Profesorius A. Eidintas jau aptarė šį aktą. Aš atkreipsiu jūsų dėmesį tik į keletą niuansų.

Kone esminis klausimas bent jau istorikams tebelieka, ar po Vasario 16-osios Akto paskelbimo gruodžio 11 dienos nutarimas nustojo galios? Šiuo klausimu Tarybos nariai reiškė įvairias, dažnai viena kitą paneigiančias nuomones. Tačiau kai kurie Tarybos dokumentai, ne atskirų jos narių nuomonės, o Tarybos dokumentai, buvo labai įskalbinti. Antai 1918 m. vasario 28 d., praėjus beveik dviem savaitėm po Vasario 16 dienos, Tarybos prezidiumas Vokietijai pasiuntė raštą, kuriame teigiama, kad Vasario 16 dienos nutarimas neprieštarauja gruodžio 11 dienos nutarimui. Šis nutarimas, kaip būsimų santykių su Vokietija pamatas, nėra jokių kitų nutarimų panaikintas ir tebėra kaip buvęs. Kitaip sakant, paskelbusi Vasario 16-osios Aktą, Taryba pripažinti Nepriklausomybę ir toliau reikalavo gruodžio 11 dienos nutarimo pagrindu. Toks dvilypumas tikriausiai buvo neišvengiamas, kadangi Vokietija nepripažino Vasario 16-osios Akto ir santykiuose su Lietuva toliau vadovavosi gruodžio 11 dienos nutarimu. Kaip žinome, Vokietija pirmoji pripažino Lietuvos valstybę *de jure*, tai atsitiko 1918 m. kovo 23 d., tačiau šis pripažinimas Lietuvai buvo

duotas ne Vasario 16 dienos, o gruodžio 11 dienos nutarimo pagrindu. Šis pripažinimas Vokietijos niekada nebuvo keistas ir niekada nebuvo atšauktas. Taigi ir šiandien vienareikšmiai atsakyti į šią klausimą yra nelengva. Neseniai buvo kilusi labai įdomi istorikų diskusija šiuo klausimu, ir ką mes pamatėme iš šios diskusijos, jog nuomonės 2018 metais, kaip ir 1918 metais, išsiskyrė. Tikėkimės, ši diskusija turės tęsinį ir į ją įsitrauks daugiau istorikų, ir ne tik iš Lietuvos. Kita vertus, ir tai yra svarbiausia, atsakymą į šią klausimą davė laikas. Kaip minėjo profesorius, jau 1919 m. vasario 16 d. visa Lietuva iškilmingai minėjo pirmąsias Nepriklausomybės Akto pasirašymo metines, jas minime ir šiandien, praėjus šimtui metų nuo pasirašymo dienos.

Keletą žodžių norėčiau tarti ir apie monarchijos projektą, apie tikrai nestandartinį Valstybės Tarybos sprendimą pasodinti į Lietuvos sostą Vilhelmą fon Urachą paskelbiant jį Lietuvos karaliumi Mindaugu II. Tiksliau sakant, aš norėčiau pakalbėti apie motyvus, kurie vertė priimti tokį sprendimą.

Neabejotina, kad vienas didžiausių Valstybės Tarybos norų tuo metu buvo sustabdyti krašto plėšimą. Antrą motyvą minėjo profesorius, sakydamas, kad, žinoma, tokiu būdu buvo siekiama paspartinti Lietuvos tarptautinio pripažinimo procesą. Bet aš manau, kad ne mažesnę vaidmenį čia suvaidino ir noras turėti jo asmenyje tam tikrą formalią apsaugą atkuriamos valstybės teritorijos nuo galimų pasikėsinimų iš didesnių kaimynų pusės. Taigi šią interpretaciją klausimą tarp Vasario 16 dienos ir gruodžio 11 dienos galutinai užbaigė Steigiamojo Seimo 1920 m. gegužės 15 d. rezoliucija dėl Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Taip baigėsi pradinis valstybės atkūrimo etapas, nors iki jos tarptautinio pripažinimo dar buvo ilgas kelias.

Lietuvos padėtis ėmė keistis 1918 metų spalio mėnesį, kuomet Vokietija ruošėsi paliauboms su Antantės valstybėmis. Atsidūrusi ant kapituliacijos slenksčio, Vokietija ėmė keisti politiką, poziciją ir Valstybės Tarybos atžvilgiu. Lietuvos Tarybos nariams atsirado galimybė išvykti ir į neutralias valstybes pristatyti savo poziciją, savo matymą, pradėti rūpintis Lietuvos pripažinimu jau pokalbiuose ne tik su Vokietija. Vienas pirmųjų tokių vizitų – tai profesoriaus Augustino Voldemaro vizitas į Šveicariją spalio mėnesį. Ten nuvykęs profesorius susitiko su didžiausių Vakarų valstybių diplomatais. Kas labai svarbu, jis turėjo pirmą gerą progą paaiškinti jiems tą padėtį, kurioje buvo atsidūrusi Lietuva, paaiškinti jiems Lietuvos santykių su Vokietija pobūdį, nes iki to laiko, žinoma, tie mūsų santykiai Vakaruose kėlė labai daug įtarimų.

Ir pagaliau 1918 metų lapkričio pradžioje išmušė ilgai laukta diena, maždaug per savaitę Lietuva turėjo ir Ministrą Pirmininką, ir Vyriausybės sudėtį, ir įkurtas ministerijas, taip pat ir Užsienio reikalų ministeriją. Pirmuoju Lietuvos Ministru Pirmininku ir užsienio reikalų ministru tapo profesorius Augustinas Voldemaras, manau, dar ir dėl tos priežasties, kad jis ne tik buvo nepaprastai gabus žmogus, bet turėjo dar vieną pranašumą, palyginti su kitais Tarybos nariais – palyginti vėlai įsijungęs į lietuvių politinę veiklą Augustinas Voldemaras niekaip nebuvo siejamas su gruodžio 11 dienos nutarimu.

1920 m. liepos 12 d. Lietuva jau prie turimo Vokietijos pripažinimo pridėjo dar ir sovietų, Sovietų Rusijos *de jure* pripažinimą. Tiesa, pastarojo vertė buvo abejotina, ypač turint galvoje tuo metu vykusį bolševikų karą su Lenkija. Neabejotina, jeigu ne stebuklas prie Vyslos, Raudonoji armija būtų užėmusi Lietuvos teritoriją ir jokie sovietų lyderių parašai po Taikos sutartimi su Lietuva Lietuvos nebūtų apsaugoję. Ne paslaptis, liepos viduryje pasirašę Taikos sutartį su Lietuva, rugpjūčio mėnesį bolševikai jau organizavo karinį perversmą Lietuvoje. O tuo tarpu Vakarų valstybės (ir aš jau baigiu) dar neskubėjo suteikti Lietuvai *de jure* pripažinimo ir, visų pirma, dėl labai nestabilios Lietuvos padėties.

Gerbiamieji, lemtingi Lietuvai galėjo būti ne tik 1918, 1919, 1920 metai. Mano supratimu, lemtingi metai Lietuvai galėjo tapti 1921 metai. Tais metais Lietuva sprendė ne Vilniaus, net ne santykių su Lenkija, ne teritorinio ginčo klausimą, – 1921 metais buvo sprendžiamas Lietuvos valstybės likimas.

Lietuvos politikai ir diplomatai garbingai išlaikė jiems kilusį egzaminą, tvirta jų valia ir užsispyrimas, ryžtas ginti savo valstybę turėjo įtakos ir didžiųjų valstybių pozicijai. 1921 metų pabaigoje Belgijos užsienio reikalų ministro Paulio Hymanso tarpininkavimo misijai tarp Lietuvos ir Lenkijos patyrus visišką nesėkmę, 1922 metų balandį Sovietų Rusijai pasirašius Rapalo sutartį su

Vokietija, kuomet aišku, kad Rusijos restauracijos klausimas nukeliamas į neapibrėžtą ateitį, tik tuomet didžiosios Vakarų valstybės ryžosi pripažinti Lietuvą *de jure*. Du baigiamieji Lietuvos valstybės įsitvirtinimo tarptautinėje arenoje akordai, turiu galvoje 1923 metų sausio mėnesį Lietuvos savanorių žygį į Klaipėdą ir Klaipėdos krašto prijungimą prie Lietuvos ir neišvengiamai 1923 m. kovo 15 d. ambasadorių konferencijos sprendimą dėl Lenkijos rytinės sienos nustatymo, buvo nepaprastai sudėtingoje užkulisinėje diplomatinėje kovoje pasiekto kompromiso rezultatas. Tačiau, kaip žinome, diplomacija yra galimybių menas.

Su artėjančiom šventėm – su Vasario 16-ąja! (*Plojimai*)

PIRMININKAS. Dėkojame ambasadoriui V. Žaliui.

Lietuva išrinko tris šimtmečio žmones: Antaną Smetoną, Vytautą Landsbergį ir Valdą Adamkų. Kviečiu Prezidentą Valdą Adamkų. (*Plojimai*)

Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba

V. ADAMKUS. Brangūs Lietuvos žmonės, gerbiamas Seimo Pirmininke, Seimo nariai, Ministrė Pirmininke, Ministrų kabinete, Konstitucijos atstovai, teismo atstovai, Sąjūdžio ir Atkuriamojo Seimo Pirmininke Vytautai Landsbergi, kurio šiandieną ligos pakirsto nėra tarp mūsų (siunčiame iš šios salės jam geriausius sveikinimus ir padėką už jo darbą) (*Plojimai*), taip pat visi svetimų valstybių svečiai, ambasadoriai ir visi gerbiamieji, viešnios ir svečiai!

Pradėdamas savo kalbą, turiu prisipažinti: sunkiai rinkau žodžius, kurie geriausiai pasakytų, ką jaučiu. Tokia diena, kad sieloje dera ir pats tikriausias, pats nuoširdžiausias džiaugsmas, ir kartu – pats didžiausias jaudulys. Šiek tiek ramina tai, kad žinau: ne vienas iš jūsų šiandien jaučiasi panašiai ir mėgina suvaldyti užplūdusius jausmus.

Ko gero, kitaip ir negali būti tokios istorinės šventės akivaizdoje. Lietuvai – šimtas metų. Vasario 16-osios valstybei. Valstybei, iš kurios atėjau aš ir mano karta. Valstybei, be kurios nebūtų ir Kovo 11-osios Lietuvos. Valstybei, kuri dėl savo pažangos daugelyje gyvenimo sričių šiandieną neretai pavadinama stebuklu. Taip, Vasario 16-osios Lietuva – tai mūsų stebuklas. Ir mūsų džiaugsmas, mūsų pasididžiavimas. Nežinau, kiek, be manęs, šioje salėje yra žmonių, gimusių Vasario 16-osios Lietuvoje, bet, manau, jie sutiktų su mintimi: mums ši šventė yra išskirtinė dar ir dėl to, kad jaučiamės tarsi gyva jungtis tarp dviejų laisvės atkarpų, perskirtų juodo okupacijos penkiasdešimtmečio. Gavome sunkių likimo išbandymų, bet gavome ir nuostabių likimo dovanų, kurių vienos vertingiausių – Kovo 11-oji ir šiandieninis Lietuvos jubiliejus.

Jau paminėjau dažną posakį, kad be Vasario 16-osios nebūtų ir Kovo 11-osios, tačiau ir pati Vasario 16-oji neatsirado iš niekur. Nei Lietuvos Tarybos, nei Lietuvos valstybės atkūrimo nebūtų be XVIII ir XIX amžių sukilėlių, be knygnešių, be „Aušros“ ir „Varpo“, be Jono Basanavičiaus ir Vinco Kudirkos ir, žinoma, be tūkstančių lietuvių, kurie sunkiai dirbo, o laisvu laiku mokė savo vaikus lietuviškai melstis, lietuviškai kalbėti, lietuviškai skaityti ir rašyti.

Todėl, jei reikėtų pasakyti, ką šiandien laikau svarbiausiu mūsų istorijos metmeniu, sakyčiau – tęstinumą. 1918 m. vasario 16 d. – neabejotinai viena svarbiausių mūsų istorijos viršukalnių. Bet kartu tai – tautos siekiai iš sukilimo lauko perkelti į politinį lygmenį, juos tęsė valstybės gynimas ir kūryba. O tai po trisdešimties metų, naujos okupacijos akivaizdoje, tęsė partizanų kova, vėliau – mūsų disidentai ir politiniai kaliniai, kol atėjome į Sąjūdį ir į Kovo 11-ąją, o vėliau – į svarbiausias Europos ir pasaulio organizacijas.

Šiandien, žvelgdamas į visą praėjusį Lietuvos šimtmetį, prisimenu ir tokį posakį: stiprus ne tas, kuris muša, o tas, kuris atlaiko. Posakis kalba apie žmones, bet puikiai apibūdina ir valstybių santykius. Mūsų tauta ir valstybė buvo mušama, bet atlaikė, todėl, kad visą laiką tautoje ruseno laisvės dvasia. Todėl, kad mes savo kovose buvome kartu su savo istorijos didvyriais ir nežinomais laisvės kariais. Buvome visi išvien, vienas su kitu, vienas už kitą, vienas dėl kito. Čia matau atsakymą į dažną klausimą, kokia, mano nuomone, svarbiausia Lietuvos šimtmečio pamoka. Mano atsakymas paprastas – vienybė. Ir senas, bet nesenstantis linkėjimas: būkime kiekvienas atskiras ir nepakartojamas žmogus, bet būkime vieninga tauta, kokia tampame lemtingų išbandymų akivaizdoje, kokie esame savo širdyse.

Manęs klasėse ir auditorijose dažnai klausia: ko dar, be vienybės, palinkėtumėte Lietuvos žmonėms, o ypač – jaunimui? Atsakau: domėkitės savo istorija. Skaitykite knygas, klauskite ir klausykite, ką pasakoja tėvai ir seneliai. Žinokite: tai, kas šiandien atrodo tik žodžiai, ateityje taps vertingu jūsų turtu. Ne tik skaitykite faktus ir datas, bet stenkitės suprasti žmones, jų savijautą, jų poelgius. Stenkitės suprasti, kaip, iš kur ir koku keliu į Vasario 16-ąją, į Kovo 11-ąją, į šiandienąėjo ir eina Lietuva.

Naudodamasis proga, noriu išsakyti vieną palinkėjimą, skirtą ne tiek jaunimui, kiek vyresniesiems kolegoms – politikams, viešojo gyvenimo dalyviams. Gerbiamieji, kai mes sprendžiame problemas ir ieškome atsakymų į klausimus, kai ginčijamės, kai pykstamės, nepamirškime, kad į mus žiūri ir mūsų klauso Lietuvos jaunimas. Žiūri, klauso ir viską dedasi į galvas ir širdis, ir pagal mūsų elgesį sprendžia, kas yra valstybė, kas yra Lietuva. Kaip aš kadaise žiūrėjau į Prezidentą Kazį Grinių ir gaudžiau kiekvieną jo žodį, kaip dabartiniai politikai su pagarba ir smalsumu žvelgė į Sąjūdžio asmenybes, taip šiandien jaunimas klauso jūsų žodžių. Mokyklose ir auditorijose auga būsimieji Lietuvos piliečiai – būsimieji mokytojai ir prezidentai, būsimieji diplomatai ir ūkininkai, būsimieji jonai basanavičiai ir vincai kudirkos, būsimieji vincentai sladkevičiai ir liudai mažyliai. Todėl – būkime orūs, neleiskime jaunimui iš anksto nusivilti politika ir viešuoju gyvenimu. Neleiskime nusivilti laisve. Neleiskime nusivilti Lietuvai, nes Lietuva, kaip jau sakiau, buvo, yra ir bus. Šventai tuo tikiu ir šio tikėjimo šviesoje sveikinu Lietuvą ir kiekvieną jos žmogų su mūsų valstybės šimtmečiu!

Amžina pagarba telydi kiekvieno Lietuvos Tarybos vyro vardą! Ačiū kiekvienam žmogui, kuris, kad ir kur gyventų, kad ir kokią darbą dirbtų, kad ir kokių pažiųrų būtų, mintimis ir darbais buvo, yra ir bus su Lietuva ir už Lietuvą! Sveikinu su mūsų visų švente! Sveikinu ir linkiu, kad tiek Vasario 16-oji, tiek Kovo 11-oji tęstųsi – viltimis ir darbais, pažanga ir laisve, mūsų gebėjimu gyventi gražiai ir oriai, vieningai ir prasmingai. Gyventi su savo tauta! Gyventi savo valstybėje! Ačiū. (*Plojimai*)

PIRMININKĖ. Ačiū. Ačiū Lietuvos Respublikos Prezidentui V. Adamkui.

O dabar prašau Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininką V. Pranckietį įteikti Lietuvos Respublikos Prezidentui V. Adamkui šimtmečio suvenyrą. (*Plojimai*)

PIRMININKAS. 1990 metų kovo 11-ąją Aukščiausioji Taryba, išreikšdama Tautos valią, atkūrė Lietuvos nepriklausomybę šioje salėje.

Kviečiu Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarę, Signatarų klubo prezidentę Birutę Valionytę. (*Plojimai*) 46 signatarai yra mūsų salėje. (*Plojimai*)

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarės, Signatarų klubo prezidentės Birutės Valionytės kalba

B. VALIONYTĖ. Gerbiamieji, deja, laikas bėga labai negailestingai. Ne visi Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai galėjo atvykti į šią istorinę šventę, tad pirmiausia nuoširdžiai sveikinu juos su šia iškilia diena.

Taip pat noriu kreiptis į Vasario 16-osios giminių klubą ir jiems palinkėti toliau išlikti tos garbingos Vasario 16-osios giminės butšakniais, o butšaknis tai yra giminės palikuonis, kuris yra atsakingas už giminės tradicijų, sukaupto kultūrinio ir istorinio paveldo puoselėjimą. Taigi kuo geriausios kloties jums!

Mieli Lietuvos žmonės, šiandien yra ta proga, kai mes iš tiesų galime pasijusti išdidžiai – švenčiame Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį. Mes, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarai, 1990 m. kovo 11 d. antrą kartą atkūrę Lietuvos valstybę, kartu su jumis švęsdami atkurtos Lietuvos šimtmečio jubiliejų ir reikšdami garbingą padėką iškiliesiems mūsų tautos žmonėms, atkakliai siekusiems Lietuvos nepriklausomybės ir 1918 m. vasario 16 d. atkūrusiems Lietuvos valstybę, Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio dalyviams, okupacijos sąlygomis 1949 m. vasario 16 d. Deklaracija patvirtinusiems Lietuvos laisvės siekio tęstinumą, Lietuvos žmonėms – Tėvynės patriotams, apgynusiems laisvę savo žemėje ir išsaugojusiems ištikimybę Vyčiui ir „Tautiškai giesmei“, kreipiamės į jus kviesdami branginti ir saugoti LAISVĘ, nenuilstamai kurti ir puoselėti mūsų LIETUVOS valstybės ateitį. Čia mūsų žemė ir mes esame atsakingi už ją.

Vardan tos Lietuvos vienybė težydi!

Su švente, mielieji. (*Plojimai*)

PIRMININKAS. Dėkojame prezidentei B. Valionytei.

Vasario 16-oji ir Kovo 11-oji mus įpareigoja saugoti ir kurti nepriklausomos Lietuvos ateitį.

Žodį tars jauniausia Lietuvos Respublikos Seimo narė Rūta Miliūtė. (*Plojimai*)

Lietuvos Respublikos Seimo narės Rūtos Miliūtės kalba

R. MILIŪTĖ. Garbūs svečiai, mieli Lietuvos žmonės, sveikinu visus su mūsų visų švente – su atkurtos Lietuvos šimtmečiu.

Nepriklausomybės paskelbimas – nepaprastai reikšmingas įvykis, tačiau valstybės įtvirtinimas ir valstybingumo puoselėjimas – ne ką mažiau svarbu. Paskelbta Lietuvos nepriklausomybė, paremta tautos apsisprendimu, atkurta visų žmonių valstybė su sostine Vilniuje ir lietuvių kalba nežadėjo lengvo kelio, bet suteikė laisvę, kurią gynėme ir branginome, kuri suvienijo tautą bendram tikslui. Jurgis Šaulys, signataras, rašęs Vasario 16-osios Aktą, sakė: „Mūsų valstybė buvo žlugusi, tačiau jos idėja ir reikalas ją atgaivinti – gyvas. Iš pradžių gaivinama vien tarp aukštesniųjų luomų, ta savos valstybės atnaujinimo idėja plečiasi pamažu, kol apima ji pagaliau pačius plačiuosius mūsų visuomenės sluoksnius.“

Pastarasis šimtmetis Lietuvai nebuvo lengvas, tačiau suformavo mūsų savimone, užgrūdino. Dvidešimt nepriklausomybės metų tarpukario Lietuvoje leido kurtis tautai ir plėtoti kultūrą. Įkurtas Lietuvos universitetas, vienos pirmųjų Europoje Lietuvos moterys įgijo rinkimų teisę, įvyko Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydis. Vėliau sekusios nelaimės ir trėmimai, okupacijos paliko savo žymes, bet neatėmė tikėjimo. Laisvės kovos, dainuojantis Sąjūdis įrodė Lietuvos žmonių troškimą gyventi laisvoje valstybėje.

Štai jau 27 metus esame nepriklausoma šalis, patyrusi didelių socialinių ir ekonominių pokyčių, šalis, kurios Trispalvė plevėsavė aukščiausiose pasaulio viršūnėse, o „Tautiška giesmė“ vieną dieną metuose apskrieja visą žemės rutulį.

Šiandien esame laisvos, modernios ir racionalios visuomenės šalis. Jeigu ko nors vargo metais ir neturėjome, šiandieną esame su kaupu tai sukūrę. Esame pajėgesni, turtingesni, šviesesni, bet tai nereiškia, kad galime ramiai ilsėtis ar plaukti pasroviui. Šiandien žengiame dar spartesniu žingsniu nei anksčiau, susiduriame su naujais iššūkiais, turime skaudžių problemų, bet ir visas galimybes jas išspręsti. Galime į ateitį žvelgti ne pavargę ar išsekę, o lydimi entuziazmo ir optimizmo, vedami smalsumo ir noro mokytis bei tobulėti.

Gyvename kitaip nei anksčiau, laisvė – juk ne tik dvasinė ar fizinė būseną, tai galimybė mums gyventi laisvai savo žemėje, sugrįžti iš išvykti, kada panorėjus. Turime darbo ir veiklos pasirinkimo galimybę, mums atviri visi Lietuvos ir užsienio universitetai. Turime pilietinę teisę laisvai balsuoti ir patys kandidatuoti. Esame laisvi elgtis savo nuožiūra taip, kaip manome geriausia, tačiau nepamiršdami Konstitucijos, kurią patys ir sukūrėme. Esame savo šalies šeimininkai – savo teritorijos, savo kalbos, kultūros, ekonomikos.

Tačiau kiekvienas esame ir atsakingi už tai, kokioje aplinkoje gyvename. Kiekvienas galime ir privalome tarnauti savo šaliai, ir netiesa, kad tik einantis aukštas pareigas gali daryti svarbius dalykus. Sudėtingi mechanizmai neveikia, jei bent vienas sraigtelis streikuoja, nes jis lygiai toks pats svarbus, kaip ir stambios detalės. Valstybės gyvenime yra taip pat: menko darbo nebūna, menko žmogaus taip pat.

Mes, lietuviai, kad ir kur būtume, kad ir kur gyventume, sąžiningai atlikdami savo darbą ir gebėdami žvelgti plačiau nei asmeninių interesų ribos, prisidedame prie sėkmingo savo šalies gyvavimo. Juk abejingumas – tai priešo draugas. Labiau pasitikėkime savimi, vieni kitais ir savo valstybe, mūsų ateitis – mūsų pačių rankose. Būdami laisvi, būkime verti tos laisvės ir mokėkime ja naudotis geriems darbams.

Pasaulio laukia dideli iššūkiai, technologiniai, demografiniai pokyčiai, auganti nelygybė, galimi nauji konfliktai ir krizės. Tam, kad Lietuva ateinantį šimtmetį išliktų stipri, sėkminga, konkurencinga globaliame pasaulyje, reikia mūsų susitelkimo ir ypač jaunimo ryžto pasakyti: mano vieta čia – Lietuvoje.

Savo kalbą noriu pabaigti jauniausio Vasario 16-osios Akto signataro Kazio Bizausko žodžiais: „Reikia tikėtis ir viltis, reikia šventai tikėti Lietuvos ateitimi. Tikėkime ir vilkimės, vilkimės ir tikėkime ir visomis savo jėgomis, visomis savo pastangomis statykime Lietuvos ateities rūmus.“ (Plojimai)

PIRMININKAS. Dėkojame Rūtai.

Lietuvos kariuomenės vyrų choras „Aidas“ ir Lietuvos teatro ir muzikos akademijos merginų ansamblis dainuoja Maironio dainą „Neužtvėnksi upės bėgimo“

(Plojimai)

PIRMININKAS. Dėkojame jungtiniam Lietuvos kariuomenės vyrų chorui „Aidas“ ir Lietuvos teatro ir muzikos akademijos merginų ansamblui. Vadovas – profesorius Tadas Šumskas. (Plojimai)

Švenčiant šią garbingą sukaktį, Seimo narių Andriaus Kubiliaus, Gedimino Kirkilo, Rimos Baškienės, Irenos Šiaulienės, Arūno Gumuliausko iniciatyva yra parengtas Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio deklaracijos projektas. Leiskite perskaityti.

Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio deklaracijos priėmimas

„Mes, susirinkę į iškilmingą Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio iškilmingą minėjimą Lietuvos Respublikos Seime, pareiškiame:

esame laimingi dėl mums tekusios garbės švęsti Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį laisvoje ir nepriklausomoje Lietuvoje;

nuo 1918 m. Vasario 16-osios Akto paskelbimo tvirtai žengėme modernios valstybės atkūrimo keliu, kartu patirdami daug išbandymų ir tragedijų;

1990 m. Kovo 11-ąją atkūrėme Lietuvos Nepriklausomybę, išsivadavome iš pusę amžiaus trukusių okupacijų ir sėkmingai klojame šalies gerovės pamatus, nes rėmėmės bei remiamės 1918 m. Vasario 16-osios Akto atkurtos Lietuvos valstybės palikimu, kuris įkvėpė ir pokario partizanų bei disidentų;

esame įsitikinę, kad šiandien Lietuva, būdama NATO ir Europos Sąjungos narė, yra tinkamai pasirengusi ginti Vasario 16-osios Akto idealus – kurti ir puoselėti „nepriklausomą demokratinius pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę su sostine Vilniuje“;

tikime, kad ir ateinančių šimtmečių valstybės kūrėjų kartos puoselės tas pačias vertybes, kuriomis gyveno Vasario 16-osios bei Kovo 11-osios Aktų signatarai: tikėjimą savo valstybe, valią veržtis į priekį ir atsakomybę kurti gerovę visiems;

Lietuva – tai mūsų visų valstybė. Ją kuria visos čia gyvenančios tautos. Ir visos kartos – buvusios, esamos ir būsimos. Linkime tiems, kurie po 100 metų susirinks Vasario 16 dieną šioje salėje į iškilmingą minėjimą, nusipelnyti teisę su ramia sąžine pasakyti: mes tai padarėme – mes, visos Lietuvos kūrėjų kartos, išsaugojome nepriklausomą bei sukūrėme ir tebekuriame saugią, teisingą, klestinčią Lietuvą.“ (Plojimai)

Scenarijuje parašyta – bendru sutarimu. Aš noriu pakviesti visus čia dalyvaujančius, pakeičiant ranką, pabalsuoti už šios deklaracijos tekstą. Ačiū. (Plojimai)

Dėkoju už vieningumą ir manau, kad turime teisę sakyti, kad ši deklaracija priimta. (Gongas, plojimai)

Kviečiu visus šio iškilmingo minėjimo dalyvius į Laisvės gynėjų galeriją pasirašyti šią deklaraciją ir paliudyti savo balsavimą savo parašais.

Švęskime Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį. Visiems mums tvirtybės ir jėgų, susitelkimo kuriant Lietuvos ateitį.

Iškilmingą minėjimą, skirtą Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui, baigiame.

Lietuvos kariuomenės vyrų choras „Aidas“ ir Lietuvos teatro ir muzikos akademijos merginų ansamblis dainuoja Tado Šumsko dainą „Paimkim Lietuvą ant rankų“

PAVARDŽIŲ RODYKLĖ

Adamkus Valdas 13, 14

Bagdzevičius Rimantas 5

Banaitis Saliamonas 5

Basanavičius Jonas 5, 8, 13

Baškienė Rima 16

Biržiška Mykolas 5, 8

Bizauskas Kazimieras 5

Bizauskas Kazys 16

Bugailiškis Feliksas 7

Darius Steponas 15

Dovydaitis Pranas 5, 7

Eidintas Alfonsas 6, 9, 10, 11

Ėrichas Liudendorfas (Ludendorff Erich) 11

Gabrys-Paršaitis Juozas 11

Girėnas Stasys 15

Grinius Kazys 14

Gumuliauskas Arūnas 16

Hymansas Paulis (Hymans Paul Louis Adrien Henri) 12

Yčas Martynas 7

Kairys Steponas 5, 8

Karevičius Pranciškus 10

Kirkilas Gediminas 16

Klimas Petras 5, 7

Kubilius Andrius 16

Kudirka Vincas 13

Landsbergis Vytautas 13

Maironis 16

Malinauskas Donatas 5

Miliūtė Rūta 15

Mironas Vladas 5

Narutavičius Stanislovas 5, 8

Olšauskas Konstantinas 10

Petrulis Alfonsas 5

Pranckietis Viktoras 5

Smetona Antanas 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13

Smilgevičius Jonas 5

Staugaitis Justinas 5

Stulginskis Aleksandras 5, 8

Šaulys Jurgis 5, 10, 15

Šaulys Steponas 5

Šernas Jokūbas 5, 10

Šiaulienė Irena 16

Šliūpas Jonas 11

Šumskas Tadas 16

Urachas Vilhelmas Karlas fon

(Urach Wilhelm Karl von) 9, 12

Vailokaitis Jonas 5

Valionytė Birutė 5, 14, 15

Vileišis Antanas 10

Vileišis Jonas 5, 8, 10

Vilsonas Vudras Tomas (Wilson Woodrow Thomas) 9, 10

Voldemaras Augustinas 12

Žalys Vytautas 9

Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius

Tel. (8 5) 239 6060, faks. (8 5) 239 6289, el. p. *priim@lrs.lt*

Interneto puslapis *www.lrs.lt*